

Pasja czy powołanie?

O współczesnym postrzeganiu zawodu nauczyciela

Sandra Malinowska, studentka w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego

Spółeczne postrzeżenie wartości zawodu nauczyciela niewątpliwie uległo zmianom na przestrzeni dziejów. W czasach starożytnych profesja ta jawiła się jako pożądana, zaś członkowie społeczeństwa, którzy podejmowali się jej wykonywania, w środowisku lokalnym cieszyli się najwyższym szacunkiem oraz uznaniem. To oni bowiem kształtowali osobowość młodych wojowników Sparty czy też niezwykłych myślicieli w kulturze ateńskiej. Podkreślenie ówczesnej wartości zawodu nauczyciela dostrzec można także w etymologii pojęcia „pedagogika”, którą upatruje się w greckim określeniu „paidagogos”, co oznacza „prowadzący dziecko”.

W późniejszych czasach także ceniono jednostki, które podejmowały się trudu kształcenia, przede wszystkim dlatego, że to one miały największy wpływ na wielopłaszczyznowy rozwój pokolenia najmłodszych. Oczywiście nie sposób nie zauważyć, że nie wszystkie metody wychowawcze zasługiwały na aprobatę (choćby kary cielesne), jednakże cenny był

szacunek przejawiany wobec nauczycieli przez większość społeczeństwa, a przede wszystkim rodziców podopiecznych. Wartość pozycji społecznej wyrażała się zarówno w klasyfikacji wśród inteligenckiej warstwy społecznej, dużym pakiecie socjalnym (m.in. mieszkania służbowe), a także w wysokości wynagrodzenia pedagogów. A jak postrzeżenie zawodu nauczyciela kształtuje się w dobie współczesnej?

Prestiżowy zawód

Zgodnie z rankingiem „Prestiż zawodów 2013” CBOS-u, zawód nauczyciela uznawany jest za prestiżowy w opinii 74% badanych, co stanowi siódmą pozycję na trzydzieści sklasyfikowanych zawodów. Tym samym wyprzedza on w hierarchii m.in. takie profesje, jak: lekarz (71%), księgowy (63%), adwokat (63%), sędzia (60%) czy dziennikarz (50%). Warto podkreślić, że w przytoczonym badaniu wysoką drugą pozycję zajął zawód „profesora uniwersytetu”, który uznawany jest również za nauczyciela akademickiego¹.

Zawód nauczyciela cieszy się także dużym zaufaniem społeczeństwa. Godne przytoczenia są badania *European Trusted Brands*, przeprowadzone przez *Reader's Digest* w dwunastu krajach Unii Europejskiej, wśród których znaleźli się także respondenci z Polski. W opinii aż 68% z nich nauczyciel zaklasyfikowany został na pozycji czwartej wśród zawodów godnych zaufania. Zasadne jest także podkreślenie, że wśród państw europejskich objętych sondażem największym zaufaniem publicznym zawód nauczyciela cieszył się w Finlandii (89%) oraz Holandii (87%). Wydaje się zatem, że duży wpływ na kształtowanie perspektywy uczestników badania może mieć m.in. prawo oświatowe oraz działania rządowe dotyczące nauczania, we wskazanych państwach zajmujące niewątpliwie istotną pozycję².

Kwestią, na którą niewątpliwie należy zwrócić uwagę w tych rozważaniach, jest aktualne postrzeżenie

nie wartości wykształcenia pozwalającego na podjęcie pracy nauczyciela. Mimo że kierunki pedagogiczne wciąż cieszą się dużym zainteresowaniem wśród kandydatów na studia, to jednak od roku akademickiego 2008/2009 ich liczba systematycznie spada. Potwierdzenie stanowić może fakt, że zgodnie z informacją opublikowaną przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w procesie rekrutacji na uczelnie wyższe, w latach poprzedzających wskazany okres, studia pedagogiczne zostały sklasyfikowane na pierwszym miejscu rankingu najchętniej wybieranych przez kandydatów ubiegających się o przyjęcie na uczelnie wyższe. Podczas tegorocznego naboru kierunek ten zajął 11 miejsce na 24 kategorie kierunków najpopularniejszych. Wynik ten stanowi spadek aż o sześć pozycji w stosunku do naboru kandydatów w roku 2012/2013³ i siedem w porównaniu z rokiem 2011/2012⁴.

Warto zastanowić się, jakie czynniki mogły wpłynąć na tak znaczny spadek liczby osób chcących podjąć studia pedagogiczne. Jednym z powodów jest niewątpliwie niż demograficzny, warunkujący likwidację etatów pedagogicznych, a także zamykanie poszczególnych placówek oświatowych. Tylko w pierwszym półroczu 2013 roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych pedagogów w województwie zachodniopomorskim wyniosła 388 osób, natomiast wolnych miejsc pracy dla tej grupy zawodowej zanotowano zaledwie 8⁵. Trudności nastrocza również fakt podniesienia wieku emerytalnego, który wiąże się z tym, że pracownicy oświatowi dłużej muszą świadczyć pracę, zanim będą mogli przejść na zasłużony odpoczynek i zwolnić etat dla nowego pracownika.

Kierunek interdyscyplinarny

Wspomnieć należy także o tym, że często mylnie i w sposób krzywdzący studia pedagogiczne określane są mianem prostych oraz niezbyt obciążających studenta. Czy rzeczywiście poglądy te są słuszne? W moim przekonaniu zdecydowanie nie. Studenci kierunku pedagogika zgłębiają wiedzę interdyscyplinarną, nie zaś tylko tę związaną z bezpośrednią tematyką przedmiotowych studiów. Dodatkowo proces kształcenia przyszłych pedagogów pogłębiony jest o treści związane z wybraną specjalizacją. W celu uzyskania uprawnień pedagogicznych, zgodnie z regulacjami prawa oświatowego, zobowiązani są oni odbyć praktykę pedagogiczną, która trwa często dłużej niż zdobywanie praktycznego doświadczenia na innych kierunkach kształcenia. Jednocześnie praktyki te są bardzo absorbujące, ponieważ dotyczą nie tylko obserwacji zajęć pedagogicznych, ale przede wszystkim samodzielnego prowadzenia (a tym samym przygotowania odpowiednich treści i materia-

łów dydaktycznych) poszczególnych jednostek lekcyjnych pod opieką wykwalifikowanego pedagoga.

Przypuszczać zatem można, że zmniejszona liczba kandydatów nie wynika z braku chętnych do pracy pedagogicznej, tylko z obawy o możliwość znalezienia pracy w zawodzie – racjonalność wygrywa z marzeniami i pasją.

Studenci kierunku pedagogika zgłębiają wiedzę interdyscyplinarną, nie zaś tylko tę związaną z bezpośrednią tematyką przedmiotowych studiów. Dodatkowo proces kształcenia przyszłych pedagogów pogłębiony jest o treści związane z wybraną specjalizacją. W celu uzyskania uprawnień pedagogicznych, zgodnie z regulacjami prawa oświatowego, zobowiązani są oni odbyć praktykę pedagogiczną, która trwa często dłużej niż zdobywanie praktycznego doświadczenia na innych kierunkach kształcenia. Jednocześnie praktyki te są bardzo absorbujące, ponieważ dotyczą nie tylko obserwacji zajęć pedagogicznych, ale przede wszystkim samodzielnego prowadzenia (a tym samym przygotowania odpowiednich treści i materiałów dydaktycznych) poszczególnych jednostek lekcyjnych pod opieką wykwalifikowanego pedagoga.

Wpływ mediów

Aspektem niezmiernie ważnym dla omawianego tematu jest fakt, że postawy, opinie oraz pewne wartości społeczne współcześnie w dużym stopniu są determinowane przez środki masowego przekazu. Dostęp do tych różnorodnych zdobyczy cywilizacji ma obecnie większość społeczeństwa zamieszkująca zarówno obszary miejskie, jak i wsie. Jak wspomniane mass media prezentują zawód nauczyciela? Nie-

stety, nie można się oprzeć wrażeniu, że kreowany wizerunek nie jest pozytywny, bowiem liczne programy telewizyjne, m.in. informacyjne, publicystyczne czy też interwencyjne, a także różnorodne artykuły prasowe prezentują negatywne obrazy związane z przedstawicielami tego zawodu. Z pewnością w pamięci wielu zapisał się obraz nauczyciela, którego uczniowie zaatakowali nie tylko werbalnie, ale także fizycznie, dokumentując całe zdarzenie przy pomocy telefonu. Wówczas publicznie debatowano o kwalifikacjach pedagogów, doświadczeniu, umiejętności pracy z młodzieżą. Nie brakowało komentarzy, że nauczyciel powinien był zapobiec zdarzeniu, zapanować nad grupą nastolatków. Oczywiście, niewątpliwie taka jest rola osoby pracującej z młodzieżą. Jednakże podnieść należy kwestię, że współcześnie, poza siłą perswazji czy drogą dyscyplinarną, nauczyciel nie dysponuje wieloma możliwościami działania, głównie z powodu licznych obustrzeń prawnych oraz zagrożenia niewłaściwej interpretacji jego zachowania przez osoby trzecie.

Pomimo społecznego poważania większości polskiego społeczeństwa dla zawodu nauczyciela, często podnoszone są twierdzenia, że przedmiotowa grupa zawodowa jest objęta zbyt wieloma uprawnieniami i przywilejami, które zagwarantowane są w Karcie Nauczyciela. Choć ustawa poza prawami wskazuje także obowiązki oraz konsekwencje związane z nienależytą realizacją spoczywających na pedagogach zadań, to jednak o tych kwestiach niewiele mówi się w debacie publicznej.

Konieczne jest także wskazanie, że nauczyciel zgodnie z wolą ustawodawcy został objęty ochroną przewidzianą dla funkcjonariusza publicznego, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeksu karnego⁶. Co więcej, w sytuacji naruszenia przyznanego nauczycielowi uprawnienia obligatoryjnie w jego obronie obowiązany jest wystąpić organ prowadzący szkołę i dyrektor placówki. Nadmienić jednak należy, że tego rodzaju uprawnie-

nie przyznane nauczycielom ma zastosowanie jedynie podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych⁷. Aspekt pozytywny wskazanej regulacji wiąże się z tym, że podczas zaistnienia znamion określonych czynów zabronionych, będą one ścigane z urzędu, co wiąże się również z zagrożeniem wyższą sankcją. Przykład uregulowań prawnych, dotyczących omawianego zagadnienia, stanowić może art. 222 k.k., który dotyczy naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego, jak również art. 223 k.k., przedmiotem którego jest czynna napaść na funkcjonariusza publicznego⁸. Kiedy ma się na uwadze przytoczone regulacje prawne, zastanawiać może, dlaczego w mediach tak niewiele mówi się o prawnej ochronie nauczyciela, co więcej – ukazuje się zazwyczaj w negatywnym świetle przejawy skorzystania z nadanych uprawnień, co miało miejsce choćby w przypadku ukazanej w mediach nauczycielki gimnazjum, która dochodziła swych praw przed sądem, zaś stroną przeciwną byli wychowankowie gimnazjum. I choć wydaje się, że sprawę można było rozwiązać polubownie, zaś pedagog samodzielnie powinien rozstrzygnąć problem z racji pełnionego zawodu, to jednak nikomu nie można odbierać możliwości korzystania z przysługujących mu praw, bowiem jest to jeden z atrybutów demokratycznego państwa prawa. Podkreślić należy także, że poszanowanie godności stanowi wartość przyrodzoną każdego człowieka, co ujęte zostało w Konstytucji RP.

Ciężar odpowiedzialności

Istotne jest również to, że współcześnie dostrzegana jest odpowiedzialność osób, które trudnią się pracą pedagogiczną. Odzwierciedlenie tego twierdzenia odnaleźć można w badaniach przeprowadzonych przez CBOS, w którym aż 83% uczestników uznało, że obecnie nauczyciele w Polsce wykonują szczególnie odpowiedzialną pracę⁹. Odpowiedzialność tę rozpatrywać należy wielopłaszczyznowo. Przede wszystkim wiąże się ona z realizacją zamkniętego katalogu zadań określonych w art. 6 Karty Nauczyciela. Dotyczą one m.in. rzetelnej realizacji zadań związanych z zajmowanym stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły, wspieraniem rozwoju każdego ucznia, a także kształcenia i wychowywania podopiecznych w poszanowaniu dla Ojczyzny, Konstytucji RP, drugiego człowieka oraz wolności religijnej. Wśród nich ustawodawca wskazał również zapewnienie uczniom bezpieczeństwa podczas zajęć organizowanych przez placówki szkolne. Jednocześnie nadmienić należy, że niewłaściwa realizacja ciążących na nauczycielu obowiązków wiązać się może z poniesieniem przez niego odpowiedzialności dyscyplinarnej, uregulowanej w rozdziale dziesiątym Karty Nauczyciela, porządko-

wej (unormowanej w Kodeksie pracy) oraz prawnej. Trzecia ze wskazanych form dotyczyć może zarówno odpowiedzialności cywilnej, jak i karnej pedagoga¹⁰.

Pomimo społecznego poważania większości polskiego społeczeństwa dla zawodu nauczyciela, często podnoszone są twierdzenia, że przedmiotowa grupa zawodowa jest objęta zbyt wieloma uprawnieniami i przywilejami, które zagwarantowane są we wspomnianej wyżej Karcie Nauczyciela. Choć przytoczona ustawa poza prawami wskazuje także obowiązki oraz konsekwencje związane z nienależytą realizacją spoczywających na pedagogach zadań, to jednak o tych kwestiach niewiele mówi się w debacie publicznej. Jednocześnie podejmowane są działania legislacyjne, mające na celu znowelizowanie wskazanego aktu prawnego – tak ważnego dla nauczycieli. W przyjętych przez Radę Ministrów założeniach do projektu ustawy o zmianie ustawy Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw, wskazano przede wszystkim na: konieczność zmiany systemu wynagradzania nauczycieli; doprecyzowanie sposobu przeznaczania środków na doskonalenie zawodowe nauczycieli; zmianę wysokości i terminu urlopu wypoczynkowego dla nauczycieli; modyfikacje związane z urlopem dla poratowania zdrowia; zmiany w procedurze awansu zawodowego nauczycieli; regulacje mające na celu usprawnić postępowanie dyscyplinarne; zwiększenie roli rodziców uczniów w sferze decyzji dotyczących istotnych spraw szkoły¹¹.

Powyżej ukazane zmiany, pomimo wstępnych założeń, że mogłyby wejść w życie już w 2014 r., wciąż są na etapie konsultacji. Budzą one wiele kontrowersji, nie tylko wśród nauczycieli, wyrażanych przede wszystkim przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, ale także przez Ministerstwo Edukacji Narodowej¹². Nie budzi więc wątpliwości fakt, że temat ten jest ważny zarówno dla zainteresowanej grupy zawodowej, jak również społecznie i należy wyrazić nadzieję, że przyjęte zostaną jedynie takie zmiany, które pozytywnie wpłyną na funkcjonowanie gałęzi oświaty oraz podmioty ją tworzące.

Podsumowanie

Konkludując, należy zauważyć, że współczesne postrzeganie zawodu nauczyciela determinowane jest różnymi czynnikami, przede wszystkim mającymi charakter społeczno-prawny. Świadczenie pracy pedagogicznej postrzegane jest z jednej strony jako trudne i wymagające szczególnych predyspozycji, z drugiej zaś podejmowane są próby ograniczenia pewnych przewidzianych prawem uprawnień dla tej

kategorii pracowniczej. Niewiele mówi się o tym, że współczesny pedagog stawiany jest przed trudnym zadaniem – musi sprostać nie tylko wymaganiom programowym, ale też ogromnej odpowiedzialności, która na nim ciąży, za jaką niewątpliwie uznać należy jego znaczący udział w wychowaniu dzieci i młodzieży, w których pokładana jest nadzieja na przyszłość społeczeństwa.

Przypisy

¹ Komunikat z badań – Prestiż zawodów, BS/164/2013, listopad 2013, s. 3, <http://www.cbos.pl>, data pobrania 14.02.2014 r.

² Strażak, dziennikarz, polityk, piłkarz – jakim zaufaniem cieszą się poszczególne zawody? (European Trusted Brands), <http://www.marketing-news.pl>, data pobrania: 16.02.2014 r.

³ Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2012/2013 w uczelniach nadzorowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz uczelniach niepublicznych, s. 1, www.nauka.gov.pl, data pobrania 14.02.2014.

⁴ Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2011/2012 w uczelniach nadzorowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz uczelniach niepublicznych, s. 1, www.nauka.gov.pl, data pobrania 14.02.2014.

⁵ Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie zachodniopomorskim w I półroczu 2013 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie, Szczecin 2013 r.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.

⁷ Art. 63 Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. z 1982 r. nr 3 poz. 19 (ze zmianami).

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.

⁹ Komunikat badań, Wizerunek Nauczycieli, BS/173/2012, Warszawa 2012, s. 5, <http://www.cbos.pl>, data pobrania 14.02.2014 r.

¹⁰ Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. z 1982 r. nr 3 poz. 19 (ze zmianami)

¹¹ <http://www.premier.gov.pl>, data pobrania 15.02.2014 r.

¹² <http://www.serwisy.gazetaprawna.pl>, data pobrania 16.02.2014 r.

Bibliografia

Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2008/2009, 2009/2010, 2011/2012, 2012/2013, 2013/2014 w uczelniach nadzorowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz uczelniach niepublicznych..

Komunikat z badań, Wizerunek Nauczycieli, BS/173/2012, Warszawa 2012, CBOS.

Komunikat z badań – Prestiż zawodów, BS/164/2013, Warszawa 2013, CBOS.

Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie zachodniopomorskim w I półroczu 2013 r., Wojewódzki Urząd Pracy w Szczecinie, Szczecin 2013 r.

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. z 1982 r. Nr 3 poz. 19 (ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 (ze zm.).

www.marketing-news.pl

www.cbos.pl

www.premier.gov.pl

www.serwisy.gazetaprawna.pl

www.wup.pl